

PACJENCI PLACÓWEK OCHRONY ZDROWIA WOBEC PROBLEMU PALENIA TYTONIU PRZEZ PERSONEL MEDYCZNY

PATIENTS OF HEALTH CARE INSTITUTIONS TOWARDS THE PROBLEM OF TOBACCO SMOKING BY THE MEDICAL STAFF

Lucyna Sochocka^{1 (a, b, c, d)}, *Donata Kurpas*^{1, 2 (a, c, d)}, *Agnieszka Mastalerz*^{1, 2 (b, d)},
Mariola Wojtal^{1 (a)}, *Aleksander Wojtyłko*^{3 (a, b, d)}, *Sylvia Radzik*^{4 (b)}

¹ Instytut Pielęgniarstwa, Państwowa Medyczna Wyższa Szkoła Zawodowa w Opolu. Dyrektor: dr n. med. L. Sochocka

² Akademia Medyczna im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, Katedra i Zakład Medycyny Rodzinnej.

Kierownik: prof. dr hab. A. Steciwko

³ Indywidualna Praktyka Lekarska A.W. Med. Opole

⁴ Poradnia Neurochirurgiczna. Wojewódzkie Centrum Medyczne w Opolu. Dyrektor: lek. med. M. Piskozub

(a) koncepcja

(b) zebranie materiału do badań

(c) statystyka

(d) opracowanie tekstu i piśmiennictwa

Streszczenie

Wstęp: Celem pracy było poznanie opinii pacjentów placówek ochrony zdrowia na temat problemu palenia tytoniu przez personel medyczny. **Materiał i metody:** Badania przeprowadzono w okresie od lipca do września 2011 roku na terenie placówek ochrony zdrowia województwa opolskiego, śląskiego i dolnośląskiego. Grupę badawczą, liczącą 804 osoby, stanowili pacjenci publicznych i niepublicznych placówek lecznictwa otwartego i zamkniętego. **Wyniki:** Badana grupa składała się z 482 kobiet i 322 mężczyzn, co stanowi odpowiednio 60% oraz 40% ogółu badanych. Pacjenci placówek lecznictwa zamkniętego (N=424) stanowili 52,7%, otwartego (N=380) – 47,3% ogółu badanych. Ponad połowa ankietowanych (N=436, 54,2%) popiera obowiązujący od ponad roku całkowity zakaz palenia papierosów na terenie placówek ochrony zdrowia. 35,6% badanych (N=286) było świadkiem palenia papierosów przez pracowników tam zatrudnionych. Powyższe zjawisko dominuje w placówkach lecznictwa zamkniętego ($p=0,02704 < 0,05$). Oznaczenia mówiące o zakazie palenia papierosów na terenie placówki

ochrony zauważyło 70% respondentów. **Wnioski:** Istotnym wydaje się zintensyfikowanie działań edukacyjnych i promocyjnych skierowanych na problem odpowiednich zachowań zdrowotnych w środowisku medycznym.

Słowa kluczowe: pacjenci, pielęgniarki, palenie tytoniu

Abstract

Background: Patients' opinion on tobacco smoking amongst medical staff from health care institutions was a purpose of the paper. **Materials and Methods:** The studies were carried out in the health care institutions in the provinces of Opole, Silesia and Lower Silesia from July to September 2011. **Results:** The group under study consisted of 482 women and 322 men appropriately 60% and 40% of the examined ones. Patients of inpatient care (N=424) set 52.7%, of outpatient care (N=380) – 47.3% of the examined. Over half of the polled (N=436, 54.2%) support a total ban on tobacco smoking which is in force in the health

Nadesłano: 12.12.2011

Zatwierdzono do druku: 3.03.2012

care institutions for over a year. 35.6% of the examined (N=286) came across the medical staff smoking cigarettes. The above phenomenon is dominating in the inpatient care institutions ($p=0.02704 < 0.05$). Notices on smoking ban in the health care institutions noted

70% of respondents. **Conclusions:** Intensifying the educational and promotional actions to appropriate health behavior problem in the medical field seems to be essential.

Keywords: patients, nurses, tobacco smoking

Wstęp

Palenie tytoniu to problem społeczny, ekonomiczny i prawny, który dotyczy wszystkich obszarów życia, w tym tych związanych z miejscem pracy [1]. Zwyczaj palenia tytoniu dotyczy wszystkich grup społecznych niezależnie od wieku, płci czy wykształcenia mimo, że dziś już wiadomo, iż tytoń jest przyczyną co najmniej dwudziestu pięciu grup chorobowych zagrażających życiu, obejmujących między innymi: nowotwory złośliwe, schorzenia układu naczyniowo-kръżeniowego, przewlekłe schorzenia układu oddechowego, stając się przyczyną 1 na 10 zgonów na świecie [2, 3]. Osoby palące nie są jedynymi ponoszącymi negatywne konsekwencje zdrowotne wynikające z nałogu. Biernie wdychanie dymu tytoniowego może powodować między innymi wzrost ryzyka wystąpienia raka płuca o 20–30%, a choroby wieńcowej o 25–30%. Szczególnie niebezpieczne jest narażenie dzieci na dym tytoniowy zarówno w życiu płodowym (hypotrofia) jak i po urodzeniu (np. choroby alergiczne) [3]. Według danych Centrum Onkologii – Instytutu w Warszawie z 2007 roku – 19% niepalących Polaków jest narażonych na biernie palenie w pracy. Jest to wprawdzie mniejszy odsetek niż kilkanaście lat temu (42% w 1995 roku), jednak problem nadal jest poważny [4].

Kolejny aspekt stanowi palenie tytoniu przez pracowników ochrony zdrowia. W odniesieniu do przedstawicieli tej grupy zawodowej należy pamiętać, że stanowią oni dla wielu pacjentów pierwsze i podstawowe źródło informacji o promocji zdrowia i profilaktyce chorób. W takiej sytuacji uleganie nałogowi palenia tytoniu (podobnie jak inne zachowania szkodliwe dla zdrowia) osłabia autorytet pracownika medycznego jako wzoru zachowań prozdrowotnych [5]. Jedną z podstawowych grup społeczno-zawodowych, które kształtują postawy zdrowotne w społeczeństwie i profesjonalnie troszczą się o zdrowie pacjentów są pielęgniarki (postrzegane jako autorytet). To osobista postawa pielęgniarek i lekarzy wobec palenia tytoniu nie pozostaje bez wpływu na decyzję o zaprzestaniu palenia papierosów przez pacjentów [4].

Zakaz palenia wyrobów tytoniowych w zakładach opieki zdrowotnej, szkołach i placówkach oświatowo-wychowawczych oraz w pomieszczeniach zakładów pracy i innych obiektach użyteczności publicznej został wprowadzony z dniem

8 kwietnia 2010 roku (Dz.U. 2010, nr 81, poz. 529). Odpowiedzialnością za przestrzeganie przepisów wynikających z wspomnianej ustawy ustawodawca obarczył właścicieli lub użytkowników obiektów. Nasuwa się pytanie, czy wspomniana ustawa likwiduje całkowicie problem palenia tytoniu w takich miejscach jak placówki opieki zdrowotnej czy szkoły i placówki oświatowo-wychowawcze, tym samym chroni przed środowiskową ekspozycją na dym tytoniowy klientów tych placówek? Jak wynika z raportu „The current status of tobacco epidemic in Poland, 2009”, raczej nie, bowiem kilka procent badanych wskazuje na ekspozycje na dym tytoniowy w tych obiektach.

Obserwowany od kilku lat w krajach europejskich (Irlandia, Włochy, Norwegia, Szkocja, Francja) proces marginalizacji palenia tytoniu w obecności innych osób stwarza korzystny klimat dla przeprowadzenia podobnych zmian w naszym kraju [3]. Centrum Badania Opinii Społecznej wykazało, iż w 1992 roku za całkowitym zakazem palenia tytoniu w urzędach i zakładach pracy opowiedziało się prawie 66,7% Polaków, a w 2008 roku 71% [1]. Analizie rozwiązań legislacyjnych dotyczących zakazu palenia w miejscach publicznych, stopnia ich przestrzegania i konsekwencji wprowadzenia poświęconych jest szereg badań, ponieważ poznanie opinii społeczeństwa na temat proponowanych zmian ma istotne znaczenie, między innymi, dla przygotowania odpowiednich działań promocyjnych i informacyjnych [3].

Celem pracy było poznanie opinii pacjentów placówek ochrony zdrowia na temat problemu palenia tytoniu przez personel medyczny.

Materiał i metody

Badania przeprowadzono w okresie od lipca do września 2011 roku na terenie placówek ochrony zdrowia województwa opolskiego, śląskiego i dolnośląskiego. Grupę badawczą, liczącą 804 osoby, stanowili pacjenci publicznych i niepublicznych placówek lecznictwa otwartego i zamkniętego. Dobór osób miał charakter losowy. Udział w badaniach był dobrowolny i anonimowy.

Narzędzie badawcze stanowił kwestionariusz ankiety stworzony na potrzeby pracy przez jej autorów. Kwestionariusz zawierał metryczkę i pytania szczegółowe dotyczące istniejącego na terenie placówek ochrony zdrowia całkowitego zakazu palenia

tytoniu oraz problemu palenia papierosów przez pracowników ochrony zdrowia.

Uzyskane wyniki badań poddano analizie statystycznej. Zależność dwóch zmiennych weryfikowano testem niezależności Chi-kwadrat (również w wersji z poprawką Yatesa). W badaniach przyjęto 5% błąd wnioskowania i związany z nim poziom istotności $p < 0,05$ wskazujący na istotne statystycznie różnice lub zależności.

Wyniki

Badana grupa składała się z 482 kobiet i 322 mężczyzn, co stanowi odpowiednio 60% oraz 40% ogółu badanych. Pacjenci placówek leczenia zamkniętego ($N = 424$) stanowili – 52,7%, otwartego ($N = 380$) – 47,3% ogółu badanych.

Średnia wieku osób ankietowanych wynosiła 37,8 lat. Respondenci to w większości mieszkańcy wsi ($N = 339$) – 42,3% oraz miast powyżej 10 tysięcy mieszkańców ($N = 297$) – 37%, legitymujący się wykształceniem średnim ($N = 327$) – 40,7%, zawodowym ($N = 215$) – 26,7%, wyższym magisterskim ($N = 137$) – 17%, wyższym licencjackim ($N = 71$) – 8,8% oraz podstawowym ($N = 54$) – 6,7%. Ponad połowa ankietowanych – 58,8% to osoby aktywne zawodowo ($N = 473$), dość dużą grupę stanowili także emeryci ($N = 181$) – 22,5%.

Większość przebadanych pacjentów ($N = 580$) – 72,2% należy do grupy osób niepalących, w tym prawie połowa, tj. 48,3% ($N = 388$) ankietowanych to osoby, które nigdy nie paliły. Grupę 23,9% ($N = 192$) respondentów stanowiły osoby, które, przeważnie w okresie ostatnich 10 lat zerwały z nałogiem. Zdeklarowanych palaczy wśród respondentów było 27,9% ($N = 224$). Średnia dzienna liczba wypalanych papierosów wynosiła 10 sztuk.

Ponad połowa ankietowanych ($N = 436$, 54,2%) popiera obowiązujący od ponad roku całkowity zakaz palenia papierosów na terenie placówek ochrony zdrowia. Największy odsetek osób reprezentujących takie właśnie stanowisko ($N = 266$, 68,56%) zaobserwowano w grupie osób, które nigdy nie paliły ($p < 2.2e - 16 < 0,05$) oraz legitymujących się wykształceniem wyższym licencjackim ($p = 0,04024 < 0,05$). Dość duża grupa badanych ($N = 247$, 30,7%) jest zdania, iż dopuszczalne mogłoby być palenie papierosów na terenie placówek ochrony zdrowia w miejscu do tego przeznaczonym. Wśród respondentów jest także grupa osób, które twierdzą, iż aktualnie obowiązujący zakaz to fikcja, nikt go nie przestrzega ($N = 89$, 11,1%).

Zdaniem 47,6% badanych ($N = 383$), pracownik ochrony zdrowia nie powinien palić papierosów w czasie pracy, jest przeciwny, w mniemaniu respondentów, autorytetem w kwestiach zdrowia. Dość znaczna grupa ankietowanych ($N = 242$, 30,1%)

uważa jednak, iż „pracownik ochrony zdrowia jest takim samym człowiekiem jak inni i może robić to, na co ma ochotę”. W gronie respondentów znalazły się także osoby ($N = 157$, 19,5%), których powyższy problem nie interesuje.

Opinia ankietowanych na temat palenia papierosów przez pracowników ochrony zdrowia w czasie wolnym od pracy, jak wskazują wyniki przeprowadzonych badań, jest już zupełnie odwrotna. Większość respondentów ($N = 316$, 39,3%), uważa, iż „pracownik ochrony zdrowia jest takim samym człowiekiem jak inni i może robić to, na co ma ochotę”. Badanych, którzy uważali, iż pracownik ochrony zdrowia nie powinien palić papierosów w czasie wolnym od pracy, ponieważ jest autorytetem w kwestiach zdrowia, było już znacznie mniej ($N = 212$, 26,4%).

Znacznej grupie respondentów ($N = 603$, 75%), podczas przebywania na terenie placówki ochrony zdrowia przeszkadzałyby zapach dymu tytoniowego. Dotyczy to zwłaszcza osób które nigdy nie paliły ($p < 2.2e - 16 < 0,05$). Co więcej – większość pacjentów ($N = 396$, 49,3%) ukrywałaby nawet fakt, iż zapach dymu tytoniowego przeszkadzałyby im także w czasie bezpośredniego kontaktu z lekarzem/pielęgniarką. Największy odsetek osób, reprezentujących takie właśnie stanowisko, należy również do grupy osób nigdy niepalących ($p < 2.2e - 16 < 0,05$). Dyskomfortu wywołanego odczuwaniem zapachu dymu tytoniowego na terenie placówek ochrony zdrowia nie będzie odczuwał jeden na czterech pacjentów – respondentów. 30% ($N = 236$) ankietowanych nie będzie przeszkadzał zapach dymu tytoniowego nawet w bezpośrednim kontakcie z personelem.

Pomimo, obowiązującego do ponad roku, całkowitego zakazu palenia tytoniu na terenie placówek ochrony zdrowia 35,6% badanych ($N = 286$) było świadkami palenia papierosów przez pracowników tam zatrudnionych. Powyższe zjawisko dominuje w placówkach leczenia zamkniętego ($p = 0,02704 < 0,05$). Co czwarty ankietowany ($N = 170$, 21,2%), zmuszony był czekać na lekarza/pielęgniarkę z powodu ich przerwy na papierosa. Wskazują na to przede wszystkim osoby nigdy niepalące ($p = 0,04323 < 0,05$), pacjenci placówek leczenia otwartego ($p = 0,01505 < 0,05$) zlokalizowanych w miastach liczących powyżej 10.000 mieszkańców ($p = 0,01167 < 0,05$). Znaki informacyjne mówiące o zakazie palenia papierosów na terenie placówki ochrony zauważyło 70% respondentów ($N = 563$), głównie – pacjenci leczenia zamkniętego ($N = 337$, 79,5%) ($p = 1,028e - 09 < 0,05$).

Najistotniejsze wyniki:

1. Ponad połowa ankietowanych – 54,2%, popiera obowiązujący od ponad roku całkowity zakaz

palenia papierosów na terenie placówek ochrony zdrowia.

2. Zdaniem 47,6% badanych, pracownik ochrony zdrowia nie powinien palić papierosów w czasie pracy.

3. Znacznej grupie respondentów (75%), podczas przebywania na terenie placówki ochrony zdrowia, przeszkadzałby zapach dymu tytoniowego.

4. Pomimo, obowiązującego do ponad roku, całkowitego zakazu palenia tytoniu na terenie placówek ochrony zdrowia – 35,6% badanych było świadkiem palenia papierosów przez pracowników tam zatrudnionych.

5. Oznaczenia mówiące o zakazie palenia papierosów na terenie placówki ochrony zauważyło 70% respondentów.

Dyskusja

Trudno sądzić, że kiedykolwiek ludzie zaprzestaną palenia tytoniu, ale należy wierzyć w to, że staną się bardziej odpowiedzialni za swoje antyzdrowotne postawy. Stanie się tak tym szybciej, im szybciej pracownicy opieki zdrowotnej, których zawodowym obowiązkiem jest wspieranie każdego pacjenta w walce z jego uzależnieniem, zaczną wykorzystywać wiedzę jaką posiadają, zarówno na temat konsekwencji czynnego i biernego palenia tytoniu, jak też sposobu wspomagania uzależnionych, demonstrując własnymi postawami prozdrowotne zachowania [6].

Przyjmuje się, że problemy uzależnień obejmują ok. 2–3% populacji. Nie ma szczegółowych danych epidemiologicznych dotyczących tak zwanych grup podwyższonego ryzyka (lekarzy, policjantów, prawników i księży). Dane zawarte w piśmiennictwie wskazują jednak na wyższy odsetek uzależnionych wśród osób z tzw. wolnych zawodów, w tym także lekarzy. J. Fengler, twierdzi wręcz, że osoby, które zawodowo pomagają innym, są w szczególności sposobnie chronicznie obciążone nałogami i zagrożone samobójstwem (2001) [7]. Co leży u podstaw takiego stanu rzeczy? Jako główne przyczyny wysokiego ryzyka uzależnień w zawodach medycznych podaje się najczęściej: wysokie wymagania zawodowe (w tym do siebie samego), odpowiedzialność za pacjenta, częste działania w ekstremalnych sytuacjach, duże obciążenie presją stałego doksztalcania się, nieregularny czas pracy [8]. Czy są to jednak wystarczające powody, aby pracownicy ochrony zdrowia, którzy dla wielu osób stanowią pierwsze i podstawowe źródło informacji o promocji zdrowia i profilaktyce chorób, ulegali nałogowi palenia tytoniu osłabiając tym samym swój autorytet, autorytet pracownika medycznego jako wzoru zachowań prozdrowotnych? [5] Zgromadzono szereg dowodów, iż personel medyczny, a zwłaszcza lekarze,

stomatolodzy i pielęgniarki odgrywają kluczową rolę w zwiększaniu świadomości społeczeństwa na temat niekorzystnych skutków palenia oraz istotnie poprawiają skuteczność podejmowanych prób walki z nałogiem [9]. Jak wynika z przeprowadzonych badań – 47,6% respondentów uważa, iż pracownik ochrony zdrowia nie powinien palić papierosów w czasie pracy, jest przecież, w mniemaniu respondentów, autorytetem w kwestiach zdrowia. Powyższe przekonania, zdają się potwierdzać wyniki badań przeprowadzonych przez Zysnarską M. i wsp. (2007), z których wynika, iż 74% respondentów dostrzega ścisłą zależność pomiędzy paleniem papierosów przez personel pielęgniarski a byciem wiarygodnym podczas realizowania zadań z zakresu edukacji zdrowotnej [10].

Szpitala, poradnie, prywatne gabinety lekarskie czy praktyki pielęgniarskie mają zarówno bezpośredni jak i pośredni wpływ na zachowania zdrowotne przebywających tam pacjentów i ich rodzin [10]. Z badań przeprowadzonych w 2008 roku przez Centrum Badania Opinii Publicznej dotyczących postaw Polaków wobec zakazu palenia tytoniu w miejscach publicznych, wynika, iż ponad 90% badanych deklaruje poparcie dla zakazu palenia tytoniu w szpitalach. Podobne wyniki uzyskano w badaniach Kalety D. i wsp. (2009), gdzie 95% respondentów opowiedziało się za wprowadzeniem całkowitego zakazu palenia tytoniu w placówkach opieki zdrowotnej [3].

Analiza wyników badań, będących przedmiotem pracy wskazuje, iż ponad połowa ankietowanych popiera, obowiązujący od ponad roku, całkowity zakaz palenia papierosów na terenie placówek ochrony zdrowia. Niestety, pomimo wprowadzenia w życie powyższych rozwiązań legislacyjnych, ponad 1/3 badanych było świadkiem palenia papierosów przez pracowników tam zatrudnionych a oznaczenia, mówiące o zakazie palenia papierosów na terenie placówek ochrony zdrowia, w których się znajdowali, zauważyło 70% respondentów. Trudno ocenić, czy to niedopatrzenie ze strony odbiorców usług medycznych, czy też dowód na to, że prowadzący powyższe placówki nie wywiązali się z obowiązku nałożonego na nich przez ustawodawcę, który wprowadzając zakaz palenia wyrobów tytoniowych w zakładach opieki zdrowotnej, szkołach i placówkach oświatowo – wychowawczych oraz w pomieszczeniach zakładów pracy i innych obiektach użyteczności publicznej odpowiedzialnością za jego przestrzeganie obarczył właścicieli lub użytkowników obiektów (Dz.U. 2010, nr 81 poz. 529).

Wyniki przedstawione powyżej pozostają w sprzeczności z wynikami badań przeprowadzonymi przez Głowacką M.D. i wsp. (2008), z których wynika, iż zakłady opieki zdrowotnej stanowiły

miejsca, po placówkach nauczania i wychowania, w których w największym stopniu przestrzegano zakazu palenia tytoniu (98,9%) [11]. Wydaje się to deklaratywne wobec wyników badań przeprowadzonych w 2010 r., w których 53,7% badanych pielęgniarek województwa opolskiego potwierdza fakt palenia papierosów podczas dyżuru przyznając się, tym samym, do łamania prawa [4].

Wnioski

Istotnym wydaje się zintensyfikowanie działań edukacyjnych, wychowawczych i promocyjnych skierowanych na problem odpowiednich zachowań zdrowotnych w środowisku medycznym.

Piśmiennictwo

1. Osuchowski F., Penar-Zadarko B., Bukała-Siedlecka I., Binkowska-Bury M.: Opinie pracowników na temat palenia tytoniu w miejscu pracy. *Przegląd Lekarski* 2009; 10: 801–804.
2. Binkowska-Bury M., Osuchowski F., Marć M., Januszewicz P.: Czynniki socjodemograficzne a rozpowszechnienie palenia tytoniu w miejscu pracy. *Przegląd Lekarski* 2009; 10: 741–744.
3. Kaleta D., Polańska K., Dziańska-Zaborszczyk E. i wsp.: Tworzenie środowiska wolnego od dymu tytoniowego – postawy pielęgniarek wobec zakazu palenia papierosów w miejscach publicznych. *Przegląd Lekarski* 2009; 10: 844–847.
4. Sochocka L., Kurpas D.: Palenie tytoniu wśród personelu pielęgniarskiego. *Family Medicine & Care Review* 2010, 12: 1044–1048.
5. Kara-Perz., Perz S., Popow M., Kosicka T.: Czynne i bierne narażenie na dym tytoniowy członków zespołów ratownictwa medycznego. *Przegląd Lekarski* 2008, 10: 600–601.
6. Charzyńska M., Stanisławek A.: Odpowiedzialność i jej wymiary w problemie palenia tytoniu. *Pielęgniarstwo XXI wieku*. 2007; 1: 91–94.
7. Fengler J.: Pomaganie mężczy – wypalenie w pracy zawodowej. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2001.
8. Olejniczak B., Marcinkowski J.T.: Zażywanie substancji psychoaktywnych wśród lekarzy-stażystów. *Doniesienia wstępne*. 2007; 1: 7–12.
9. Dziańska-Zaborszczyk E., Polańska K. i wsp.: Rozpowszechnienie palenia tytoniu i biernej ekspozycji na dym tytoniowy wśród pielęgniarek. *Przegląd Lekarski* 2009; 10: 738–740.
10. Zysnarska M., Bernad D. i wsp.: Palenie papierosów przez pielęgniarki zatrudnione na oddziałach onkologicznych w aspekcie realizowanych zadań edukacyjnych. *Przegląd Lekarski* 2007; 10: 842–844.
11. Głowacka M.D., Piotrek A. i wsp.: Zachowania zdrowotne pracowników w świetle przestrzegania ustawy o zakazie palenia w latach 2006–2007. *Przegląd Lekarski* 2008; 10: 663–666.

Adres do korespondencji:
Lucyna Sochocka
Państwowa Medyczna Wyższa Szkoła Zawodowa
w Opolu
ul. Katowicka 68, 45-060 Opole
tel. 660 207 056
e-mail: l-sochocka@wp.pl